

Türkün Kara'sı (3): Anav Kültürü

Hüner Şencan

*Tarih, -3000'den,
yani yazının bulunmasından ve sayıları az olan açık derili insanların
hızlı artış dönemine girmesinden itibaren başlıyormuş...*

Orta Asya'nın –2000'den önceki tarihi hakkında sahip olduğumuz bilgiler az. Bölgede yazıt veya tabet bulunmamış. Mevcut yorum ve bilgiler arkaik kaya resimlerine ve höyüklerden çıkarılan buluntulara dayanıyor. Küçük oba kümelerini saymazsak şehirleşme yok. İnsanların bitişik nizam ve tek odalı kerpiç evlerde yerleşik hayata geçtikleri zaman dilimi için eksi 4000'den başlayıp eksi 6000'e kadar uzanan tarihler veriliyor. İnsanlar bölgede uzun dönem boyunca hayvanlarına taze otlaklar arayan göçebe grupları halinde yaşamışlar. Zaman içinde farklı kabileler arasında anlaşmalar yapılmış ve birliktelikler kurulmuş. İnsan doğası gereği, sonra kabileler bir nedenle kavga etmişler ve kurulan birlikler dağılmış. Hiç biri kalıcı olmamış.

Bu topraklarda ilgi odağımız Anav ve Zeytun (Jeitun) şehirleri. İlk Ön-Türklerin bu bölgede yaşadığına ilişkin emâreler var ve bunlar doğru olabilir.

Şehrin adı değişik şekillerde yazılıp okunuyor: Anav, Anau veya Anay... Türkmenistan-İran sınırı üzerinde... Anav Kültürü'nün tarihi MÖ 4500'li yıllara götürülüyor. Kimileri ise bu süreyi –9000'e kadar çıkarıyor. Verilmek istenen mesaj şu: “Anav kültürü Sümer uygarlığından önceki tarihlerde dahi vardı”...

Anav ve Zeytun şehirleri Türkmenistan-İran sınırını oluşturan Kopet Dağ silsilesi ile Kara-Kum çölünün arasında bulunan dar uzun şerit halindeki verimli toprakların üzerinde. Kopet Dağı'nın kuzey eteklerindeki ilk yerleşimler için –6000 tarihini veren yazarlar var. Yerleşimler, kerpiç evlerden ziyade keçi derisinden yapılmış basit “yurt” çadırları şeklinde olabilir. Burada yaşayan konar-göçerlerin ne denli “Türk protoplazması” olduğunu bilmiyoruz Yani, dillerinde kaç adet “Türkçe sayılabilecek kelime vardı”, “yaşam uygulamaları ne ölçüde eski Türklerin adetleriyle benzerlik gösteriyordu”, “çocuklarına ne tür adlar veriyorlardı”, “inançları nasıldı”... MÖ 6 binden başlayıp MÖ 3 bine uzanan dönemde “Türkmen yaşam biçimi” bölgede şekillenmeye başlıyor. Fakat milattan önceki 3 binli, 2 binli yıllar hâlâ “protoplazma”... Nutfe veya cenin... Organları belirgin olmayan bir embriyo... Kara Türklerin doğumu için milattan sonraki 500'lü tarihleri beklememiz gerekiyor. Proto-Türk adı verilen nutfeye milattan önce sekiz bin yıla kadar uzanan bir “geçmiş tanımlamak” ne ölçüde doğru... Gerçekçi mi... Ve dahi, gerekiyor mu? Evet, –2000 yıla kadar gidebiliriz belki... Ama daha ötesi... Karanlık sularda balık avlamaya çalışmaktan farksız...

“Protoplazma” teorisinde tuhaflık var. Ön-Türklerin kökeni ve tarihi incelendiğinde araştırmacılar her defasında tek boyutta ve dikey olarak gidip Anav Kültürü'ne kilitleniyorlar. Ön-Türklerin tarihini ve kökenini Kopet Dağı - Baktria bölgesiyle sınırlayabilir miyiz? “Cenin” teorisini çok merkezli olarak ele almak gerekiyor. Milattan önce 10 binde Göbekli Tepe'de yaşayan insanlar da Proto-Türk idi, Proto-Sümerler veya Proto-Elam'lar da... Veya daha doğru tanımlama ile biz

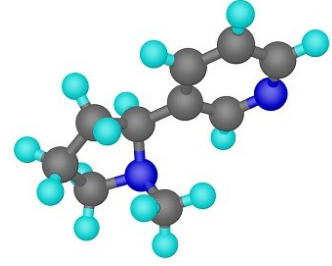

Şekil 1. Anav şehri.

Şekil 2. Yurt çadırı.

geniş Kutsiya Toprakları'nın farklı bölgeleri olan Mısır'da, Anadolu'da, Fenike'de, Fırat Havzası'nda ve İndus Vadisi'nde hep birlikte yaşayan, atom hücrelerinin bileşiminden meydana gelmiş heterojen yapıları "molekül" serpintileri halindeydik. İster birbirine yakın ister uzak konumda olsun, her molekülün içinde Ön-Türk atomları vardı, Ön-Sümer, Ön-Arap, Ön-İran, Ön-Hint, Ön-Slav atomları... Yani farklı kabile ve soylara mensup olan insanlar... Bu tür "bileşim" kümeleri içinde yaşadık. Günümüzde de olduğu gibi... Sadece moleküle giren atomların adı, coğrafyası ve sayısı değişiyor.

Şekil 3. Molekül yapısı ve bileşimindeki atomlar, mavi renkli Ön-Türkler.

Başkent Aşkabat'ın 15 km güneyindeki Anav kasabasına geri dönelim. Ruslar ve Batılı bilim adamları bu şehrin yakınındaki "tepelerde" kazılar yapmışlar. Bir takım buluntular elde edince Dünyayı velveleye boğmuşlar. "İlk tarım burada yapıldı, hayvanlar ilk burada evcilleştirildi, ilk dokuma burada yapıldı, ilk çömlekler burada imâl edildi" diye... "Uygarlık" sözcüğünü kullanmıyorlar, çünkü ele avuca gelen somut bir şey yok. Onun yerine "kültür" terimini kullanıyorlar. Kültür sözcüğü, "üretim" anlamına geliyor veya "ekip-biçme, yetiştirme" anlamında... Kültür aynı zamanda "akıllı hareket etmek" demek... Yontma taş devrinin insanları akl etmişler ve ekl'e yönelmişler. Yani, ekmeye ve hasat etmeye. Ekip biçmeye başlamışsanız, yazıyorsanız, kumaş dokuyorsanız, ekmek pişiriyorsanız orada "kültür" vardır. Otuz kırk hanenin bulunduğu bu yerleşimde böyle bir faaliyet başlayınca olgu "Anav Kültürü" olarak adlandırılmış. Köy mahallesinden daha küçük bir yerleşim yeri... Kimilerinin dile getirdiği "kökümüzü bulduk" iddiası "çok merkezli olma görüşünü" gözden geçiriyor...

Anav kültürünün Ön-Türklerle olan ilgisi; bu topluluğun konar-göçer olması, at yetiştirilmesi, koyun ve keçi bakması, dokuma yapması ve çömlek süslemelerinde Türk motiflerine yer vermesi, basit sulama kanallarının olması, çömlek kırıklarındaki çapraz desenlerin Türklerin yaptıklarıyla benzerlik göstermesi... Demek ki bazı özelliklerimiz ta o zamanlardan geliyor. Fakat tek Anav yok... Bilim adamları bu kadim kültürü Anav-I, II, III, IV gibi dönemlere ayırmışlar. Kazılarda her döneme ait buluntular elde edilmiş, fakat çoğunluğu son döneme ait. Yani MÖ 1000'li yıllardan bu tarafa... Şu soruyu sormamız gerekiyor. Bu desenleri, motifleri 30 hanelik bir yerleşim yerinin insanları mı üretmişler? Gerçekte insanların yerleşik nizama geçmeleri milattan önceki 10 binli yıllarda başlıyor... Evcilleştirme olayı da öyle... Anav ilk değil... Tarihsel sürecin içinde yer alan çok küçük bir kümelenme...

Şekil 4 Anav kabilesi.

"Üretim kültürü", yani tahıl ekme, hayvan besleme, çömlek ve giysi yapma milattan önceki 10 binli yıllardan bu yana var. Anav kültürü Türkmenistan toprakları için "ilk" olabilir, fakat bilinen Dünya için değil... Üretim kültürü öteden beri var... Bu kültür Göbekli Tepe'nin, Hititlerin, Sümerlerin, Fenikelilerin, İndus Vadisi'nin ve antik Mısırlıların... Anav Kültürü'nün insanları orada mantar gibi yerden bitmediler ki... Karadeniz'in kuzeyinden, Hititya'dan, Fenike'den Sumerya'dan, Elam'dan göç ettiler. Hangi binli yıllar içinde, nasıl geldiler, birbirleriyle nasıl anlaş-tılar, hangi desenleri, şekilleri ve renkleri bizâtiht kendileri ürettiler bilmiyoruz. Hiç kuşkusuz bazı ürünleri ve modelleri kendileri yaratmış olabilirler. Neticede "akıllı varlık" olmanın gereği, normal bir sonuç bu...

Antropologlar bütün dikkatlerini "bulgulara" yani çanak-çömlek, kemik ve tahıl fosillerine yöneltmişler. O zamanki yaşama biçimini anlamaya çalışıyorlar. Benim derdim başka. Ben "kara

sözcüğü bu topraklara ne zaman, nasıl taşındı, hangi anlamlarda kullanılıyordu” sorusuyla ilgiliyim. Sonra, *sözcüğü bu topraklara Ön-Türkler mi taşıdı yoksa bölgenin asıl yerlileri aborjinler veya kro-magnon tipler de kullanıyorlar mıydı*, diye merak ediyorum.

Yaptığım araştırmalardan anlıyorum ki Türkmenistan coğrafyasında kullanılan çok sayıda “kara” kelimesine karşın Anav Kültürü veya Anav tarihi, yani milattan önceki altı binden üç bine kadar olan dönem bana fazla bir şey söylemeyecek. Kara kelimesi belki kullanılıyordu ama bilmiyoruz. Bölgede topografyaya verilen “kara” isim öntakılarını kaçınılmaz olarak daha sonraki tarihlerde bölgeye yoğun bir şekilde göç eden “kara insanlarla” ilişkilendirmek zorundayız.

Bazı işaretler, Anav Kültürü’nün Kutsiya Toprakları’yla ilişkisini net bir şekilde ortaya koyuyor.

Tel’ler, mound’lar, tepeler veya höyükler... Türkmenistan’da bunlara “kurgan” adı veriliyor. Kurgan, “Kara’dan göçüp gelen rûh’un bir süre şenlendirdiği insan vücudunun öldüğünde gömüldüğü yer” demek veya mezar... Belki de “kara yücenin”, “kara liderin”, “kara kralın”, “kara baba’nın” ebedî istirahat-gâhı... Tepe, höyük ve ziggurat geleneği tüm Kutsiya Toprakları’nın özelliği... Mısır toprakları, Suriye, Filistin, Anadolu, Balkanlar, Hititya, Elam toprakları ve İndusya’nın... Önemli şahsiyetler, öldüklerinde saygı gereği, güneşte kurutulmuş olan kerpiçlerin üst üste yığılmasıyla oluşturulan yüksek tepelere gömülüyor. Ta’zîm için... “Ululama” veya “yüceltme” amacıyla... “O, yüksek bir şahsiyeti” mesajıyla gelecek milenyumlara bir tür imza atılıyor... Aynen günümüzde olduğu gibi... Bu gelişmelerin hepsinde “Kara” sözcüğünün kokusu hissediliyor, fakat kendisini göremiyoruz. Memleketim Alpulu beldesinin üç km uzağında Dügüncülü adında bir köy var. Bu köye giderken her zaman yanından geçtiğimiz “Yarık Tepe’yi”¹ hatırlıyorum bu vesileyle. Demek ki orada da bir “Kara” yatıyordu. Bilinmeyen bir tarihte insanlar değerli maden bulma ümidiyle tepe-mezarı boydan boya kazınca “bu tarihi yükselti” orijinal formunu kaybetmiş... Batılıların “mound” diye seslendirdikleri bu yükseltiyi biz, bildim bileli Yarık Tepe diye anarız... Bir zamanların Kara Tepe’si, saygısız ve açgözlü insanların müdahalesiyle yarılmış Yarık Tepe yapılmıştır. Gömüdeki kara’ya dokunulmuş, rahatsız edilmiştir... Herhalde kara’nın ruhu ıstırap içindedir...

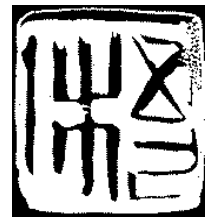
Figure 2. The south kurgan of Anau seen from the north kurgan, with the Kopet Dag range beyond.

Şekil 5. Bizim yarık Tepe’ye çok benziyor.

Bazı işaretler, Anav Kültürü’nün Kutsiya Toprakları’yla ilişkisini net bir şekilde ortaya koyuyor. Tel’ler, mound’lar, tepeler veya höyükler... Türkmenistan’da bunlara “kurgan” adı veriliyor. Kurgan, “Kara’dan göçüp gelen rûh’un bir süre şenlendirdiği insan vücudunun öldüğünde gömüldüğü yer” demek veya mezar... Belki de “kara yücenin”, “kara liderin”, “kara kralın”, “kara baba’nın” ebedî istirahat-gâhı... Tepe, höyük ve ziggurat geleneği tüm Kutsiya Toprakları’nın özelliği... Mısır toprakları, Suriye, Filistin, Anadolu, Balkanlar, Hititya, Elam toprakları ve İndusya’nın... Önemli şahsiyetler, öldüklerinde saygı gereği, güneşte kurutulmuş olan kerpiçlerin üst üste yığılmasıyla oluşturulan yüksek tepelere gömülüyor. Ta’zîm için... “Ululama” veya “yüceltme” amacıyla... “O, yüksek bir şahsiyeti” mesajıyla gelecek milenyumlara bir tür imza atılıyor... Aynen günümüzde olduğu gibi... Bu gelişmelerin hepsinde “Kara” sözcüğünün kokusu hissediliyor, fakat kendisini göremiyoruz. Memleketim Alpulu beldesinin üç km uzağında Dügüncülü adında bir köy var. Bu köye giderken her zaman yanından geçtiğimiz “Yarık Tepe’yi”¹ hatırlıyorum bu vesileyle. Demek ki orada da bir “Kara” yatıyordu. Bilinmeyen bir tarihte insanlar değerli maden bulma ümidiyle tepe-mezarı boydan boya kazınca “bu tarihi yükselti” orijinal formunu kaybetmiş... Batılıların “mound” diye seslendirdikleri bu yükseltiyi biz, bildim bileli Yarık Tepe diye anarız... Bir zamanların Kara Tepe’si, saygısız ve açgözlü insanların müdahalesiyle yarılmış Yarık Tepe yapılmıştır. Gömüdeki kara’ya dokunulmuş, rahatsız edilmiştir... Herhalde kara’nın ruhu ıstırap içindedir...

Anav ve Zeytun şehirlerinde gelişen mevzubahis kültürün komşuları olan İran, Afganistan, Kafkasya, İndus Vadisi ve Anadolu’dan bağımsız olması mümkün değil... Daha doğrusu bütün Kutsiya Toprakları’ndan... Bölgede ticari alış-verişler, ziyaretler ve savaşlar olmuştur. O halde Anav ve Zeytun şehirlerinde yaşayan insanlar “kara” sözüyle mutlaka tanıştılar.

Fakat bilmiyoruz, elimizde kanıt yok. Sadece akıl yürütme yöntemiyle sonuç çıkarıyoruz. Komşu topraklarla eğer ilişki kurmazsak *Dzheytune* isimli yerleşim yerine bu adın verilme sebebini nasıl açıklarız. Hem Anav, hem de Zeytun sözcüğü bu bölgede kara insanların yaşadığı anlamına geliyor. Baktria’da bulunan ve MÖ 2300’lü yıllara ait olduğu belirlenen *Anau Mührü* adı verilen küçük kara taştan yapılmış buluntu da öyle... Üzerindeki işaretler bir tür damga... Sümer yazısına benziyor olması veya olmaması önemli değil. Bu mühür... Bu işaretler veya simge oraya mutlaka “bir yerlerden taşınmış” olmalı... Öyle olmasaydı bu tür buluntuların “devami” olur, arkası gelirdi, fakat yok.

Şekil 6. Anau mührü.

Anav sözcüğü “ana” mı, “enev” mi... “Ana evi” mi? “Ani Harabeleri”nin bu adla bir bağlantısı var mı? Wikipedia kelimesinin Abi-Nau’dan türetildiğini ve “yeni su” anlamına geldiğini söylüyor. Ben sözcüğü, kendisine üç bin yıl gibi çok uzun süre tapınılan Sümerlilerin gök tanrısı An ile

¹ 1936 yılında Prof. Dr. Mansel tarafından kazılmıştır, 7 m yüksekliğinde, 50 m çapındadır.

ilişkilendiriyorum. Anau-Depe, Anau Şehri, Anau Kültürü sözcükleri yerel gibi gözükmesine karşın Sümerlerden geliyor olma ihtimali yüksek. Anau sözcüğünü değişik uluslar farklı manalarda kullanmalarına karşın dönüp dolaşıp Ana sözcüğüne veya tanrıça kelimesine ekleniyor. Anau şehrinin ilk zamanlardaki adı *Gathar* imiş. Gadar² olabilir veya Gaddar... Tahmin yürütmek iyidir; yanlışlanırsınız ve bir daha ağzınıza almazsınız veya küçük bir bağlantı yakalar yeni buluş kapılarının açılmasına vesile olursunuz. Akkad'ların inandıkları tanrının adı Annunaki imiş. Mısırlılar Sümerlerin önemsedikleri An tanrısına Anu adını veriyorlarmış. Akkad'lar aynı zamanda Anum diyorlarmış ona, yani Hanım... Milattan 3500 yıl önce Hanım bütün tanrıların yaratıcısı en büyük tanrı olarak değerlendirilirken bir süre sonra tahtını büyük oğlu Enlil'e kaptırmış. Mezopotamya'nın on yedi şehir tanrısı içinde Anum Uruk kasabasının tanrısı imiş. Kendi modası geçince yerine oğlu Enlil ve kızı İnna tanrı ve tanrıça olmuşlar. İnsanlar bu kez onları ululamaya başlamışlar. İnanu adlı tanrıça Türkmenistan topraklarına taşınınca onların Gökyüzü tanrısı olmuş... Veya tanrıçası... İnanu, Anu, Anav veya Aney...

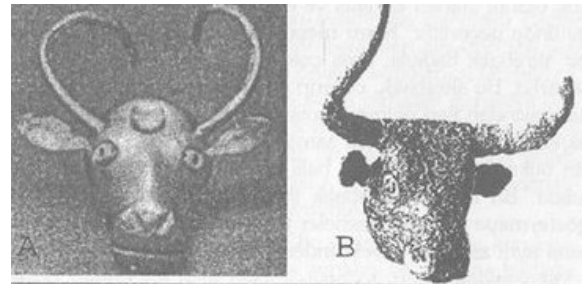
Şekil 7. Tanrı Vişnu. Hem erkek, hem kadın gibi değil mi?

Hintlilerin, tanrı olarak tanımladıkları Vişnu'ya yakıştırdıkları çok sayıda sıfatlardan biri de Anav sözü imiş. Tanrı, ama aynı zamanda tanrıça... Zaten eril veya dişil olması fark etmiyor; onların bütün eril tanrıları aynı zamanda tanrıça... Yani Anav veya Ana...

Ne tılsımlı bir isimmiş şu Anav... Okyanus, kral, zengin, bereket, nazik, insan, din, cinsiyet, kendini bilme ve arif gibi türlü manaları var... Seç seç al, hangisi uyuyorsa... İbranice'de bile kendisine yer bulmuş. "Himbıl" demekmiş Anav kelimesi Yâhûd milletinin dilinde... Veya "halim-selim insan"... Urdu dilinde manası "mümin" demekmiş, yani inanan... Mütevazı, vediğ, nazik, kekere... Arapçası "nemir" imiş bu kelimenin... Doğal olarak Müzdelife'deki "Mescidi Nemir'i" hatırlıyor ve anlamaya çalışıyoruz... Anav sözcüğü Dravidyan dilinde tanrının ilhamı veya vahiyiyle kutsanmış kişi anlamında... Yani, Kutsal Ana demek...

Bilim adamı büyük bir iddia atmış ortaya.... Hindlilerin Rig-Veda adı verilen kutsal ilahilerinin Anav şehrinden göçeden çobanlar ve fellahlar tarafından üretilip bu ülkeye getirildiğini söylemiş. Söyler mi, söyler... O kanıtlayamıyor, biz yalanlayamıyoruz. Şurası bir gerçek, mantıklı... Anav insanların himbil olduklarına artık iyice eminim... Veya, kutlu yolun hâdimi "temas kuran", "bağlantılı kişiler" olduklarına...

"Gaddar" olan kasabanın adı ne zaman değişti ve Batılı araştırmacılar bu bölgedeki yaşam biçimine niçin Anav Kültürü adını verdiler, bilmiyoruz. Batılı dillerde Anav veya Anau "gezin" demek. Yani dolaşan, o veya şu bölgeyi... Sonra tekrar "kışlağa" geri dönen... Acaba gezen "Ana düşüncesi" veya "Ana" adı verilen tanrı mı, yoksa bu düşüncüyü taşıyan göçebe grupları mı? Bu soruları sormamız gerekiyor. Zümer'lerin hepsinin "kara kafalı" insanlar olduğunu zaten biliyoruz, yoksa Anau düşüncesine sahip olanlar da mı karaydı? Ve sonra "kara kafa" sözü ne anlama geliyor? Kara suratlı mı, kara saçlı mı demek? Yoksa *Kara düşüncesine intisab etmiş kişi* anlamında mı?

12: A- Türkmenistan, altından yapılmış öküz başı, m. ö. 4000-3000) B- Mesopotamya, bronzdan yapılmış öküz başı, m.ö. 3000. yıl (Mesopotamien. Jean-Claude Margueron, München-1978. s. 45)

² Gadar, İran'da bir nehrin adı aynı zamanda. Manası "isyan" veya "başkaldırmak" demekmiş. Günümüz Hindistan'ında eylemci veya devrimci olma anlamında kullanılıyor. Katar ülke adının "gadar" sözcüğünden gelme ihtimali yüksek. Kadar veya katar kelimeleri sert, haşın, zorlayan, zalim anlamında.

Tarihçiler antik Anav ve Zeyton şehirlerinin bulunduğu bölgeye aynı zamanda “öküz uygarlığı” adını veriyorlar... Buraları öküzün yoğun olarak kullanıldığı ve Ana adı verilen tanrının öküz simgesiyle temsil edildiği yerler. Bölgedeki buluntulardan birinin “öküz başı” simgesi olduğunu hatırlayalım... Hani, eski İbranilerin Hz. Musa Tur Dağına çıktığında sapıtıp taptıkları “öküz tanrısı” vardı ya... Öküz, güç ve kuvvet demek... Öküz veya inek... Veya Buzağı... Hepsi tanrı, hepsi tanrıça... Birisine kızınca, “hay öküz” diye hitap ettiğimizde yoksa farkına varmadan ona iltifat mı etmiş oluyoruz...

Batılılar Anav ve Zeyton şehirlerinin bulunduğu bölgeye “Bactria–Margiana Archaeological Complex – BMAC” adını veriyorlar. Yani *Bahter*³ - *Mercan Arkeolojik Bölgesi – PMAB*... Bahter veya Paktra yerleşim yeri günümüzün Belh şehri ve Zerdüş't adı verilen Magi'nin de çıkış yeri aynı zamanda... Zû veya Aziye toprakları milattan önceki 600'lü yıllarda Zerdüş't denen adamlarla etrafa kutsal irfan ışıkları saçıyor, bilin ki bu ışığın kaynağı –2000'li yıllardaki Anav Kültürü'dür.

Türkmenistan'ın Anav topraklarında “kara” ön takısına sahip kelimeler ilgimizi çekiyor.

Kara Su
Kara Kum
Kara Tepe
Kara Boğaz
Kara Göl

Kara-Su adı verilen nehir Kopet Dağları'ndan çıkıp Kara-Kum çölüne ulaşıyor ve kumların içinde kayboluyor. Dağa, taşa ve nehirlerle bu isimler ne zaman verildi bilmiyoruz. Fakat MÖ 4000'lere kadar uzanacağını sanmam. MÖ 2000'e tarih biçmek bana daha makul geliyor. Elbette, bizim dememizle olacak iş değil. Bir gün gelir, gerçek her ne ise açığa çıkar. Şurası kesin “kara” sözcüğü sadece insanların yüz veya deri rengine münhasır değil. Kara sözcüğü, zâhirde... Kara, bâtında... Derileri ister beyaz, isterse kara olsun... İnsanların zihinlerindeki “kara” sözcüğü ulûhil... Tanrısal ve kutsal manalarla yüklü... “Kara” kısaca “ruh” demek... Ruh'un bilinmeyen karanlık, siyah bir dünyadan gelmesi... Kara, bedenimize “atanılan şey” anlamında veya kısaca “atâ edilen” demek... Yani, “verilen”... Kuşkusuz, “siyah renkle” temsil edildiğine göre bir “renk türü” aynı zamanda... Bu yüzden, *Bactria* topraklarında nehirler bulanık akıyorsa kara'dır; berrak ve temiz akıyorsa gök... Çölün kumları eğer *kızıl-kırmızı* ise Kara-Kum'dur ve derin suların dibi gözüküyorsa Kara-Göl...

Şekil 8. Kara Kum Çölü ve Kopet Dağı.

Kuşkusuz, “siyah renkle” temsil edildiğine göre bir “renk türü” aynı zamanda... Bu yüzden, *Bactria* topraklarında nehirler bulanık akıyorsa kara'dır; berrak ve temiz akıyorsa gök... Çölün kumları eğer *kızıl-kırmızı* ise Kara-Kum'dur ve derin suların dibi gözüküyorsa Kara-Göl...

Anav topraklarında yoğun bir “kara” kokusu var ama çözemiyoruz, bu kokunun hangi dönemde bölgeye sinmiş olduğunu. Eksi beş binden önceki dönemlerde belki sadece bir renkti. Fakat eksi 3000'lerden sonra batınî, derûni ve rûhî bir içerik kazandı. Eksi binli yıllardan itibaren gökyüzündeki bütün bulutlar, yeryüzündeki bütün dağlar, bütün nehirler ve denizlerin hepsi Kara oldu. Veya Kara'nın verdiği...

³ İranlılar Paktra adını veriyorlar, “güneşin battığı yer” anlamında. Bahter kelimesini almış “Batı” sözcüğüne dönüştürmüştük. Fakat Araplar ve Hintliler Bahlika adını veriyorlar. Bahlika melike demek veya Welike...